

Kan arbetarna överta produktionsmedlen utan revolution?

1 Inledning

Diskussion om löntagarfonder förs nu i många länder. Flera konkreta förslag har framkommit vad gäller konstruktionen av dylika fonder. I Sverige har debatten tagit ny fart i och med att Rudolf Meidner i samarbete med Anna Hedborg och Gunnar Fond publicerat ett förslag om hur svenska löntagarfonder skulle kunna byggas upp (se Meidner [1975]).

Förslaget innebär att företagen skall avsätta en viss andel av vinsten till kollektivt ägda löntagarfonder. Det huvudsakliga målet med fonderna är att förändra förmögenhetsstrukturen i landet och ge löntagarna ett större inflytande. Meidner ser också förslaget som ett komplement till den solidariska lönepolitiken, dvs genom fonderna skall löntagarna få del i de vinster som uppstår på grund av att höglönegrupper visar

återhållsamhet i sina lönekrav. Förslaget innebär vidare att avgifterna till fonderna skall kvarstå i de enskilda företagen. Fonderna ges aktier i företagen. Meidner vill att fonderna skall vara "tillväxtneutrala" och "löneneutrala". Fonderna skall så litet som möjligt komma i konflikt med den ekonomiska politiken vad gäller sysselsättningen, kapitalbildningen, prisstabilitet och fortsatt inkomstutjämning.

Syftet med vår artikel är dels att ge en kort teoriihistorisk bakgrund till det Meidnerska förslaget, dels att försöka besvara frågan om förslagets genomförande innebär att löntagarna kommer att överta produktionsmedlen. I sektion 2 diskuteras relationen till äldre teori. Vi menar att Meidners förslag har en djupare förankring i den klassiska ekonomiska teorin än i den neo-klassiska. I sektion 3 diskuteras modernare teori, främst neo-Keynesiansk tillväxt- och fördelningsteori, vilken delvis utnyttjar den klassiska ekonomins begrepp. Från 1960-talets kontrovers mellan Cambridge England och Cambridge USA är det speciellt en fråga som vi tar upp: Är det möjligt för löntagarna att "spara ut" kapitalägarna? Kan vi få socialism utan revolution?

I sektion 4 försöker vi, med hjälp av teorin från sektion 3, att besvara frågan: Kommer det Meidnerska förslaget att leda till socialism utan revolution? I detta sammanhang diskuterar vi även relationen mellan löntagarfonderna och aktiemarknaden. Vi finner att om målet är att överföra ägandet till löntagarna då måste förslaget kompletteras med regler om nyemitteringsförfarandet. Vidare bör fonderna vara aktiva på aktiemarknaden, vilket ej tycks vara Meidners mening.

BERTIL NÄSLUND är professor i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. Han har arbetat med olika problem inom matematisk ekonomi och försöker för närvarande utarbeta teorier för företag med starkt löntagarinflytande.

BO SELLSTEDT är anställd vid företagsekonomiska institutionen vid Stockholms universitet. Han är även knuten till Trafikpolitiska utredningen.

2 Äldre teori

Som Gunnar Myrdal ([1971] s 89) konstaterat, har den ekonomiska teorins grundbegrepp alltid varit "värde" i en eller annan betydelse. Ekonomer har försökt finna ett djupare "värde" än bytesvärdet, priset. Med hjälp av en värde-teori har man analyserat problem förknippade med inkomstfördelning och priser.

Den grundläggande idé som förenar klassiska ekonomer som Ricardo och Marx är att värdeanalysen skall förankras i människans aktiviteter som producent. De klassiska ekonomerna gav oss en arbetsvärdeteori. Denna idé har på 1960-talet fått ny aktualitet genom Sraffas [1960] arbete, vilket lade grunden till kritiken av den neo-klassiska fördelningsteorin. Den neo-klassiska skolan, vars genombröttsmän var Jevons, Mengler och Walras och som därefter dominerat den ekonomiska teoribildningen, menar att värdeanalysen skall förankras i människans aktiviteter som konsument. Denna skola har gett oss marginalnyttoteorin.

Vad som också skiljer den klassiska skolan från den neo-klassiska är de analysenheter som utnyttjas (vilket också gäller de modernaste varianterna). I den klassiska skolan utgörs analysenheterna av sociala klasser. Hos exempelvis Ricardo var de jordägare, kapitalister och arbetare. Det är detta förhållande som gör att den klassiska ekonomin aldrig är "pure economics". Via klassbegreppet sker en anknytning till sociologin. I den neo-klassiska teorin utgörs analysenheten av individen, eller snarare en typindivid, "economic man".

Enligt vår mening har det Meidnerska förslaget mer gemensamt med den klassiska traditionen än den neo-klassiska. Meidner talar om klassgränser och ser fonderna som ett medel att förhindra att ökningen i realkapitalet helt tillfaller det privata kapitalet. Att Meidners utgångspunkt är människan som producent förefaller helt klart. Detta förhållande blir särskilt viktigt i en gren av den ekonomiska analysen som berör fördelningsteorin. Inom detta område är oenigheten speciellt stor ekonomer emellan, vilket gör det väsentligt att förankra det

Meidnerska förslaget i rätt teoretisk tradition. Endast ett fåtal motsättningar mellan olika teoretiska system brukar kunna upplösas genom att man finner inkonsistenser av logisk natur i ett av systemet. (Sraffas kritik var emellertid av denna natur.) Merparten av motsättningarna, åtminstone vad gäller fördelningsteorin, bottnar i olika filosofiska strategier.

Meidners förslag innehåller också en bild av hur samhället bör se ut: "Löntagarfonder skulle först och främst tillgodose ett mycket grundläggande rättvisekrav: kapitaltillväxten i vår ekonomi bör inte enbart tillfalla de ursprungliga kapitalägarna utan alla som deltar i produktionen" ([1975] sid 113). Det är i detta citat inte svårt att ana släktskapet med en av den etiska socialismens fäder, Robert Owen, som år 1820 skrev: "That which can create new wealth is of course worth the wealth which it creates ... Of this new wealth, so created, the labourer who produces it is justly entitled to his fair proportion" ([1969] sid 222).

Den dynamiska analysen, som var mycket viktig för de klassiska ekonomerna, kom vid det neo-klassiska genombrötet att få stå tillbaka för allmän jämviktsteori. Den dynamiska analysen fick ny aktualitet i och med publicerandet av Harrods och Domars tillväxtmodeller, vilket skedde omkring 1940. I och med Kaldors [1955—56] neo-Keynesianska tillväxtmodell från 1955 kom klassbegreppet att införas i modern dynamisk analys. En av de frågor som denna modell efterföljare ställde var: Kan arbetarna "spara ut" kapitalisterna? Kan vi få socialism utan revolution? (Till detta återkommer vi i sektion 3 och 4.)

Socialism har tolkats på många olika sätt men en genomgående tanke är att produktionsmedlen, kapitalet, ej skall vara privatägt.

Kapitalbegreppets omfattning har varierat över tiden. I *figur 1* ser vi att vad som innefattas i begreppet kapital minskat i omfattning.

För exempelvis Ricardo gällde att "capital is that part of the wealth of a country which is employed in production and consists of food, clothing, tools,

Figur 1

	Kapitalbegrepp			
	Klassiskt		Neo-klassiskt	
	Quesney-Ricardo	Marx	Osterrikiska skolan	Walras
Lönevaror	Cirkulerande kapital	Variabelt kapital		
Råmaterial		Konstant kapital	Kapital	
Producentvaror (maskiner, verktyg)	Fast kapital			

Källa: Eagly [1974] s 130, i modifierad form.

raw materials, machinery etc, necessary to give effect to labour" ([1971] sid 117). I modern teori har kapitalbegreppet reducerats till att i stort sett täcka fabrikslokal, maskiner, verktyg och liknande. Det som sagts ovan gäller kapital i betydelsen kapitalvaror. När det gäller kapital i betydelsen egendom med ett visst värde (den relevanta betydelsen ur fördelningsteoretisk synvinkel) är oenigheten total mellan den klassiska och den neo-klassiska traditionen. (Den s k Cambridge-kontroversen som berördes i inledningen kallas också kapitalkontroversen.)

De klassiska ekonomerna behandlade produktionen som skild från bytet på marknaden. Produktionen i innevarande period utfördes med hjälp av det som producerats under föregående period (-er). Att äga kapital var att behärska resurser vilka kunde utnyttjas för att behärska andra individer. Kapitalisten var den som behärskade kapitalet och detta gjorde honom till en nyckelfigur i den klassiska analysen.

Det kapitalbegrepp, i betydelsen kapitalvaror, som Meidner arbetar med är det som vi ovan kallat den moderna varianten. I vilken utsträckning som löntagarfonderna kan komma att påverka förmögenhetsfördelningen i landet blir beroende av hur stor andel av kapitalstocken som finns i de företag vilka berörs av fonderna. Meidner anger att den

andel av värdet av det totala realkapitalet som fanns samlat i aktiebolag år 1970 var ca 25 procent (vilket är en osäker skattning). Det totala aktievärdet torde vara mindre.

I och med det neo-klassiska genombrötet upplöstes kapitalisten i två funktioner, ägande och kontroll. Kapitalisten som ägare behandlades på jämställd fot med arbetaren. Individerna förfogar över olika former av resurser, exempelvis sin arbetskraft eller kapitalvaror, och dessa resurser prissätts på marknaden. Faktormarknader och varumarknader kopplades ihop och priserna på dessa marknader bestämdes samtidigt. I botten kom marginalnyttoteorin att ligga och därmed blev även kontrollaspekten mindre viktig. Konsumenten blev kungen på marknaden som bestämde vilka varor som skulle produceras.

Meidner förefaller högst ovillig att vidmakthålla en distinktion mellan ägande och kontroll. Han menar att det "är ägarna till framförallt den industriella produktionsapparaten som, ibland tillsammans med företagsledningen, bestämmer vad som ska produceras här i landet, var någonstans produktionen skall äga rum, vilka investeringar som skall göras, ..." ([1975] sid 40). En annan aspekt är att ägande i ett aktiebolag också i stor utsträckning ger kontroll över lånefinansierat kapital.

Vinsten, avkastningen på kapitalet, ut-

gjorde hos klassikerna en residual, ett överskott sedan jordägare och arbetare fått sitt. Detta överskott tillföll kapitalisten på grund av att denne behärskade resurserna. I sin dynamiska analys visade Ricardo att lönerna tenderade att röra sig mot existensminimum (den järnhårda lönelagen). Vid horisonten såg han det stillastående samhället. Att löntagarna i Ricardos värld skulle kunna "spara ut" kapitalisterna var helt otänkbart. Det är ingen tvekan om att Ricardo underskattade effekten av den tekniska utvecklingen. Marx inkorporerade den tekniska utvecklingen i sin dynamiska analys. I den analysen skymtar ej det stillastående samhället vid horisonten utan det kapitalistiska samhällets sammanbrott. För Marx var revolution nödvändig för att uppnå socialism.

I neo-klassisk teori har vinsten ej behandlats som en residual. Storleken på kapitalets avkastning kom att bestämmas av efterfråge- och utbudskurvor. I skuggan av dessa kurvor och den neo-klassiska produktionsfunktionen låg ett allvarligt problem och väntade, nämligen det som kom att kallas möjligheten till "double-switching" och "capital reversing"¹. Detta rev upp de teoretiska grundvalarna för den marginalistiska inkomstfördelningsteorin. Vinsten blev återigen en belöning till den som behärskar resurserna (vilket också var fallet i klassikernas analys).

En av de stora neo-klassiska ekonomerna som ägnade inkomstfördelningen (definierad över individer) ett empiriskt studium var Pareto. Pareto fann att fördelningen, eller snarare dess matematiska form, visade konstans över tiden och i olika länder. Pareto drog den slutsatsen att konstansen återspeglade olikheter i den mänskliga förmågan och att detta senare förhållande var ett universellt fenomen. En av Paretos efterföljare, den amerikanske matematikern H. T. Davis, använde den av Pareto funna konstansen i inkomstfördelningen för att uttala sig om villkoren för samhällelig stabilitet. Om inkomstfördelningen, som åter-

speglade olikheter i mänsklig förmåga, ändrades var enligt Davis risken för revolution stor. En revolution som kunde komma från vänster eller från höger, beroende på hur inkomstfördelningen förändrades. Huruvida Davis skulle ha förutsagt en revolution från höger på basis av det Meidnerska förslaget är beroende av detta förslags effekt på inkomstfördelningen.

3 Löntagarmakt utan revolution och löntagarfonder?

Det framgår på flera ställen i Meidners bok att han inte tror att löntagarna genom individuellt sparande skall kunna öka sin andel av kapitalet. En ganska uppmärksam debatt inom nationalekonomin under 1960-talet har, som tidigare nämnts, gällt inte bara om löntagarna genom sitt individuella sparande skulle komma att öka sin andel av kapitalet, utan även *om de skulle komma att överta allt kapital*.

Som framgätt tidigare, ansåg Ricardo att arbetarnas lön var bestämd av existensminimum, under det att kapitalägarna fick det som blev över av produktionsresultatet (sedan jordägarna tagit sin del som var bestämd av jordens avkastningsförmåga).

I ett dynamiskt samhälle med teknisk utveckling blir situationen helt förändrad. Om en nation önskar hålla en jämn tillväxttakt g (som på lång sikt måste överensstämma med den naturliga tillväxten, vilken utgör summan av teknologisk utveckling och befolkningsökning), måste även kapitalet K öka med g , dvs investeringarna blir varje år gK . Eftersom det totala sparandet S måste överensstämma med investeringarna, erhåller vi följande samband

$$S = gK \quad (1)$$

Meidner önskar finna en konstruktion som ger mer kapital åt löntagarna utan att påverka tillväxten i samhället. Vi kan därför utgå från att ekvation (1) alltid måste gälla för de situationer som vi är intresserade av.

Om vi dividerar ekvationen (1) med nationalinkomsten Y får vi villkoret

$$\frac{S}{Y} = g \frac{K}{Y} \quad (2)$$

¹ Bakom dessa begrepp döljer sig det faktum att det ej behöver existera en unik relation mellan ett samhälles optimala produktionsteknik och dess vinstkvot. Detta gör kapitalvärdet obestämt, se Harcourt [1972].

Eftersom g skall förbli oförändrat måste antingen $\frac{S}{Y}$, $\frac{K}{Y}$ eller båda alltid anpassa sig så att ekvation (2) förblir uppfylld. Meidner förefaller att föra diskussionen utifrån utgångspunkten att det är $\frac{S}{Y}$ som är variabelt. Det skulle föra för långt att här gå in på detaljerna i anpassningsmekanismerna. Pasinetti ([1961–62] och [1974]) anser t ex på teoretiska grunder att det endast är anpassningen av $\frac{S}{Y}$ som är av något större intresse. (För en sammanfattning av några olika synpunkter på detta se Harcourt [1972].) Vid den fortsatta diskussionen av löntagarnas möjligheter att överta kapitalet skall vi anta att det är $\frac{S}{Y}$ som anpassar sig.

Som tidigare nämnts innebär Meidners sätt att formulera problemet delvis en återgång till det klassiska sättet att se befolkningen uppdelad i en löntagarklass och en kapitalägarklass. Den moderna diskussionen kring ekvation (2) och löntagarnas möjligheter att utan fonder och revolution överta allt kapital har även förts i dessa termer.

Man har utgått från att huvuddelen av kapitalet ägs av rika kapitalägare som på grund av sin höga inkomst har en mycket högre sparbenägenhet än den övriga befolkningen, löntagarna. Sparbenägenheten (eller sparkvoten) anger den andel av inkomsten som sparas. Skälen till att kapitalägarna har en högre sparkvot än löntagarna är inte enbart att de är rika och har höga inkomster utan att deras inkomst utgörs av vinster i företagen. Det är sedan företagen som på grund av kraven på viss självfinansiering (betingade av företagsekonomiska krav) till en stor del bestämmer det sparande av vinsterna som äger rum.

Från inkomstfördelningssynpunkt innebär (2) en viktig nyhet ty om kapitalägarna har en hög sparbenägenhet och löntagarna en låg, blir det nödvändigt för kapitalägarna att ge en så stor del av inkomsten i samhället till löntagarna att det totala sparandet blir bestämt av (2). Om kapitalägarna skulle lägga beslag på för stor

andel av inkomsten, skulle $\frac{S}{Y}$ bli för stor och (2) skulle ej längre vara uppfylld.

För stort sparande och för stora investeringar leder till framtida överkapacitet med åtföljande tillbakagång och arbetslöshet. Den balanserade tillväxten kräver således att (2) alltid exakt gäller.

Vi finner således att ekvationen (2) sätter en övre gräns för kapitalägarnas inkomster och vad som blir kvar av inkomsten går till löntagarna. Det framgår således att Ricardos grundläggande mekanism för inkomstens fördelning har givits en omvänd tolkning. Det är inte arbetarnas minimilön som via existensminimum blir bestämd, utan det är vinstens högsta möjliga värde som bestäms av (2) och löntagarna kan, sedan de mottagit återstoden av nationalinkomsten, mycket väl komma att leva över levnadskostnadsminimum. (Vi har här bortsett från jordägarna som spelar en relativt liten roll i det moderna samhället.)

Men i och med detta blir det också möjligt för löntagarna att spara en del av sin inkomst och genom att de spar blir de ägare till kapital. Debatten under 1960-talet har gällt om denna utveckling skulle kunna leda till att löntagarna övertog allt kapital utan revolution och utan löntagarfonder.

Slutsatsen av denna diskussion blev att det beror på löntagarnas sparbenägenhet. Om den är så hög att arbetarnas sparande ensamt kan uppfylla ekvationen (2), då kommer de att så småningom tränga ut de "gamla" kapitalägarna och överta allt kapital.

Ju mer en viss samhällsklass spar desto mer kapital blir den ägare av. På lång sikt kommer det kapitalinnehav löntagarna äger och det som kapitalisterna äger att stå i direkt proportion till det sparande som respektive grupp uppvisar.

Denna uppdelning av kapital på två grupper med olika sparbenägenhet är emellertid inte möjlig då den grupp som har lägst sparbenägenhet ensam skulle kunna uppfylla (2) om den fick all inkomst i samhället. Det är då omöjligt att ge en del av inkomsten till den andra samhällsklassen, ty då blir det totala sparandet i samhället för stort. Om vi betecknar arbetarnas sparkvot med s_L följer av detta resonemang och (2) att om

$$s_L = g \frac{K}{Y} \quad (3)$$

då övertar arbetarna allt kapital och detta kommer gradvis att äga rum utan revolution. Om däremot

$$s_L < g \frac{K}{Y} \quad (4)$$

då kan de båda samhällsklasserna existera sida vid sida och erhåller den andel av kapitalet som bestäms av vardera klassens sparande.

I appendix har en något mer fullständig motivering givits för ekvation (4) och den som är intresserad av utförligare framställningar av detta kan läsa Harcourt [1972], Näslund—Sellstedt [1975 opubl] eller Pasinetti [1974].

Om olikheten (4) gäller, är ej villkoren för löntagarnas övertagande av produktionsmedlen uppfyllda. Huruvida så är fallet är en empirisk fråga. Enligt EFO-rapporten ([1973] sid 132 ff) var för perioden 1960—65 hushållens sparande exklusive "non-profit institutions" (exempelvis AP-fonderna) cirka 6 procent av disponibla inkomsten. I denna siffra ligger då även egnahemssparandet vilket ej bör ingå i s_L . Det sparande som är av intresse är endast sådant som kan användas för att överta produktionsmedlen. $g \frac{K}{Y}$ var under

samma period enligt EFO-rapporten cirka 17 procent. Senare siffror indikerar att s_L torde vara något lägre än 6 procent. Slutsatsen för Sverige blir att olikheten (4) gäller med vid marginal, dvs löntagarna kommer ej, via sitt sparande, att överta produktionsmedlen.

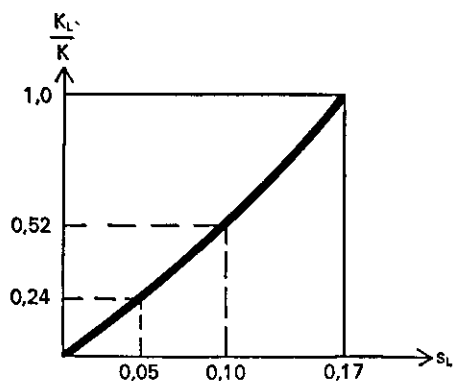
Om det emellertid inte är troligt att man via individuella vinstandelar och sparstimulerande åtgärder kan höja s_L så mycket att (3) gäller, så kanske den kan höjas så mycket att den rimliga andel som Meidner antyder, men aldrig preciserar, tillfaller löntagarna. Av analysen i appendix (ekvation A6) framgår att löntagarnas andel av kapitalet är

$$\frac{K_L}{K} = \frac{s_L \left(s_K \cdot \frac{Y}{gK} - 1 \right)}{s_K - s_L} \quad (5)$$

I figur 2 har vi illustrerat uttrycket (5). $\frac{gK}{Y}$ har vi satt lika med 0,17 (ett värde vi

tagit från EFO-rapporten). s_K har vi gett värdet 0,7 (detta värde fann Kaldor [1966] gälla för USA och England. Av Nationalräkenskaperna att döma är siffran rimlig också för Sverige, åtminstone för vårt illustrativa syfte).

Figur 2

Om man t ex anser att det är rimligt att löntagarna får ungefär hälften av kapitalet så ser vi att sparkvoten $s_L = 0,1$ ger $\frac{K_L}{K} = 0,52^a$.

Vi ser också att $s_L = 0,05$ ger $\frac{K_L}{K} = 0,24$ vilket möjligen skulle vara tillräckligt för att kontrollera företagen. Dessa mer blygsamma krav beträffande kapitalandelen kanske är något lättare att realisera med individuella vinstandelar och sparstimulerande åtgärder (som Meidner avvisar), varvid man får försöka utforma vinstandelssystemet så att solidaritetskravet uppfylls. En sak är tämligen klar och det är att om man vill uppnå kontroll över företagen vid $\frac{K_L}{K} = 0,24$ krävs samordnande åtgärder. Meidners fondkonstruktion uppnår denna effekt.

4 Meidners fond och löntagarmakten

En slutsats av diskussionen i föregående avsnitt är att löntagarna teoretiskt kan bli ägare av allt kapital, men att detta för-

* På samma sätt som Owen var oklar på vad en "fair proportion" var är Meidner oklar på vid vilken andel rättvisekravet är uppnått.

modligen inte kommer att ske i Sverige³. Deras sparande är för lågt.

Genom tillskapandet av en kollektivt ägd löntagarfond, som dels varje år får en andel av den totala vinsten och dels spar en stor del av den andel av vinsten som den erhåller i egenskap av kapitalägare, tillförsäkras löntagarna en kraftigt höjd sparkvot. Kan löntagarnas sparande nu bli så stort att de helt kommer att överta produktionsmedlen?

Det finns några egenskaper hos den Meidnerska konstruktionen som gör att ett fullständigt övertagande inte förefaller särskilt troligt. En stor del av de svenska företagen, nämligen de små, har lämnats utanför. Om gränsen sätts vid företag med mer än 100 anställda, kommer ungefär 1 procent av antalet företag och cirka 60 procent av antalet anställda att omfattas av systemet⁴.

Det är svårt att exakt finna data som styrker att små företag i genomsnitt växer snabbare än stora, även om detta ofta angetts vara fallet (se t ex Kaldor [1966]). Men en stor del av dynamiken i näringslivet kommer naturligtvis via nystartade företag, där framgångsrika kapitalägare under en avsevärd tid säkert kan uppnå högre tillväxttakt än de äldre företag där löntagarfonden främst har sina aktier. En lägre genomsnittlig tillväxttakt för löntagarfonden bidrar ytterligare till att reducera dess andel av förmögenheten (bortsett från den direkta inskränkningen till att vinstavsättningar skall göras endast i företag med mer än 100 anställda).

En annan faktor som kan verka sänkande på löntagarfondens andel av förmögenheten är dess avståndstagande från att aktivt handla på aktiebörsen. Enligt förslaget skall utdelningarna användas för deltagande i nyemissioner men i övrigt skall, som tidigare nämnts, utdelningarna "konsumeras". Även om det är oklart hur mycket av framgångar på aktiebörsen som är ren tur och hur mycket som beror

på skicklighet, är det troligt att oviljan från fondens sida att handla med aktier medför

- (a) att tillväxten på det egna fondkapitalet blir lägre än vad den skulle kunna vara (om fonden skulle kunna utnyttja skicklighet och information vid transaktioner på börsen)
- (b) att maktövertagandet även av andra skäl än (a) går långsammare än vad som är möjligt
- (c) att fonden först får makten över olönsamma företag.

Vi skall här kortfattat motivera (b) och (c). Genom att vinstutvecklingen är olika i olika företag får fonden kanske tidigt ett starkt inflytande i ett visst företag A, under det att övertagandet av B går betydligt långsammare. Det skulle då från "maktövertagandesynpunkt" vara befogat att under några år sälja en del av de aktier som fonden får i A för att på marknaden köpa aktier i B.

Det är svårt att helt säkert förutspå vilken typ av företag som fonden först blir ägare till, innan reglerna för beräkningarna av de nyemitterade aktiernas antal exakt preciserats. Men det finns en risk för att fonden först får inflytande över olönsamma företag med stora problem. Företagens aktier värderas nämligen främst med hänsyn till de framtida förväntade vinsterna. Aktierna i företag som idag ger goda vinster men som beräknas få svårigheter i framtiden är relativt sett billiga: Löntagarfonden får då fler aktier i sådana företag än i företag med samma vinst men som anses ha mycket goda framtidsutsikter.

Som nämndes ovan skall löntagarfonden använda en del av utdelningarna till att delta i de nyemissioner som vänder sig till marknaden.

Ett sätt att mer explicit föra in aktiemarknaden i bilden är att skriva om (1) som (jfr Kaldor [1966])

$$s_{\rho}K + i_gK = gK \quad (7)$$

där ρ = vinstkvoten, dvs vinstens andel av kapitalet, s_{ρ} = andelen av vinsten som kvarhålls i företagen och i = andelen av tillväxten som finansieras genom nyemission. Vi har i ekvation (7) utgått direkt från företagets situation. Företagen investerar gK och antas finansiera denna med egna kvarhållna vinstmedel och ge-

³ I Naslund—Sellstedt [1975] diskuteras mer exakt under vilka villkor fonden kommer att överta allt kapital.

⁴ Det är troligt att en sådan gräns kommer att påverka industristrukturen i vårt land. När ett företag borjar få över 90 anställda slutar det kanske att växa och i stället etableras ett nytt företag med samme ägare som tidigare.

nom nyemissioner. Ekvation (7) kan omformuleras som

$$\rho = \frac{g(1-i)}{s_0} \quad (8)$$

Av (8) framgår nyemissionens betydelse. Vi har antagit g som fixt. Parametrarna i , s_0 och s behärskas av företagen⁴. Det förefaller helt klart att om målet är fondernas övertagande av produktionsmedlen så måste det Meidnerska förslaget kompletteras med en bestämmelse om nyemissionen⁵.

En löntagarfond uppbyggd genom att en andel av lönesumman avsätts till fonden skulle tämligen säkert ge sysselsättningskonsekvenser. Företagen skulle kunna påverka fondens uppbyggnad genom att ej anställa folk. Frågan är om det meidnerska förslaget är sysselsättningsneutralt. Det är väsentligt att observera att den ovanstående analysen innehåller ett antagande om full sysselsättning. För att full sysselsättning skall råda krävs det förmodligen att vinstkvoten överstiger ett visst minimivärde

$$\rho > \rho_{\min} \quad (9)$$

där ρ_{\min} är ett värde som vinstkvoten måste överstiga för att företagande skall upplevas som lönsamt. Av (7) framgår att ρ_{\min} sätter en gräns för parametern i .

Om ρ_{\min} kommer att förändras efter införandet av löntagarfonder är ej lätt att uttala sig om. Den rädsla för kapitalflykt som ibland dykt upp i debatten kommer att ge sig tillkänna i ρ_{\min} , vilket om rädslan är befogad kan leda till sysselsättningsproblem.

5 Avslutning

Vi har delat upp befolkningen i löntagare och kapitalägare, trots att gränsen dem emellan inte är skarp. Många människor är både löntagare och kapitalägare. Men förmögenheten är mycket ojämnt fördelad, varför det kan vara en rimlig approximation att utgå från att en liten grupp

⁴ Vinstkvoten är således oberoende av löntagarnas eventuella sparande. Liksom kapitalisten hos Ricardo hade en nyckelroll, kommer de som här behärskar företagen att få en nyckelroll.

⁵ Detta problem har vi behandlat mer fullständigt i Näslund-Sellstedt [1975 opubl] och [1975].

äger en stor del av kapitalet och får all sin inkomst i form av vinst.

Vi har berört några olika teorier för inkomstens fördelning och funnit att det visserligen förekommer teoretiska möjligheter för löntagarna att utan revolution eller löntagarfonder överta produktionsmedlen, men att detta nog inte är en praktisk realitet.

Den svenska diskussionen om löntagarfonder, som är en fortsättning av den debatt som förts tidigare i andra europeiska länder, innebär att vinsten betraktas som ett överskott, vilket kan fördelas hur som helst bara man ser till att det totala sparandet i samhället blir så stort att tillväxten och den samhällsekonomiska balansen upprätthålls.

Löntagarna förutsätts formulera vilken andel av kapitalet som de anser vara rimligt att de blir ägare av och skapar ett system för att ta hand om vinsterna, vilket garanterar det nödvändiga sparandet och är förenligt med starka solidaritetskrav. Löntagarna antas ha politiska och fackliga förutsättningar att genomdriva sina krav. Effekterna av ett sådant system beror naturligtvis av dess exakta utformning. Man kan emellertid ifrågasätta om löntagarna kommer att helt överta produktionsmedlen utan att aktivt agera på aktiemarknaden. Det förefaller också som om ytterligare regler (utöver fondavsättningen) kan behövas, t ex beträffande företagens nyemissionspolitik.

Appendix

Låt oss anta att vinsten delas upp i en del P_K , som tillfaller kapitalägarna, och en annan del P_L , som tillfaller löntagarna. Den totala vinsten i samhället utgörs av summan av P_K och P_L .

Om vi betecknar löntagarnas sparbenägenhet med s_L och kapitalägarnas med s_K , erhålls det totala sparandet i samhället S , där vi betecknar lönesumman med L .

$$S = s_L(L + P_L) + s_K P_K \quad (A 1)$$

och eftersom den totala inkomsten Y kan skrivas

$$Y = P_L + P_K + L$$

kan vi skriva (A 1) på följande sätt

$$S = s_L Y + (s_K - s_L) P_K \quad (A 2)$$

Eftersom sparandet måste överensstämma med investeringarna, dvs $I = S$, kan vi skriva (A 2) på följande sätt

$$\frac{P_K}{Y} = \frac{1}{s_K - s_L} \frac{I}{Y} - \frac{s_L}{s_K - s_L} \quad (\text{A } 3)$$

Vi vet att på lång sikt motsvaras arbetarnas andel av kapitalet av deras andel i det totala sparandet, dvs det gäller att

$$\frac{K_L}{K} = \frac{S_L}{S} = \frac{s_L(Y - P_K)}{I} \quad (\text{A } 4)$$

där K är totalt kapital, S totalt sparande, $S_L = s_L(L + P_L)$ är arbetarnas sparande och K_L är arbetarnas kapital.

Med hjälp av (A 3) kan vi skriva (A 4) på följande sätt

$$\frac{K_L}{K} = \frac{s_L s_K}{s_K - s_L} \frac{Y}{I} - \frac{s_L}{s_K - s_L} \quad (\text{A } 5)$$

Detta kan skrivas

$$\frac{K_L}{K} = \frac{s_L \left(s_K \frac{Y}{I} - 1 \right)}{s_K - s_L} \quad (\text{A } 6)$$

Eftersom $K_L + K_K = K$ får vi direkt av (A 6) — K_K är kapitalisternas kapital —

$$\frac{K_K}{K} = \frac{s_K \left(1 - s_L \frac{Y}{I} \right)}{s_K - s_L} \quad (\text{A } 7)$$

Vi ser av (A 7) att om s_L ligger i intervallet

$$0 < s_L < \frac{I}{Y}$$

då gäller att

$$0 < \frac{K_K}{K} < 1$$

,dvs kapitalet i samhället ägs både av rena kapitalister och av löntagarkollektivet, där andelarna av kapitalet som de båda grupperna äger bestäms av deras sparbenägenhet. För ytterligare diskussioner av detta, se Pasinetti [1961—62].

Så snart löntagarnas sparkvot s_L uppgår till $\frac{I}{Y}$ ser vi att $\frac{K_L}{K} = 1$ och att

$$\frac{K_K}{K} = 0, \text{ dvs allt kapital ägs av lönta-}$$

garna. Vid långsiktig jämvikt måste I överensstämma med gK och löntagarna

övertar kapitalet så snart som $s_L = g \cdot \frac{K}{Y}$

(jämför ekvation (3)).

Referenser

- Eagly, R. V., [1974], *The Structure of Classical Economic Theory*, London
- Edgren, G., Faxén, K.-O. och Odhner, C.-E., [1973], *Lönebildning och samhällsekonomi*, Surte
- Harcourt, G. C., [1972], *Some Cambridge Controversies in the Theory of Capital*, Cambridge
- Kaldor, N., [1955—56], "Alternative Theories of Distribution", *Review of Economic Studies*, vol. 23, sid 83—100
- [1966], "Marginal Productivity and Macroeconomic Theories of Distribution", *Review of Economic Studies*, vol. 33, sid 309—319
- Meidner, Rudolf, [1975], i samarbete med Anna Hedborg och Gunnar Fond, *Löntagarfonder*, Nacka
- Myrdal, G., [1971], *Vetenskap och politik i nationalekonomin*, Stockholm (1:a uppl 1929)
- Näslund, B.,—Sellstedt, B., [1975 opubl], *Neo-Ricardiansk ekonomi*, (utkommer i början av 1976)
- [1975], "Wage Earners' Funds and the Stockmarket", *Working Paper*, EFI, Handelshögskolan
- Owen, Robert, [1969], *Report to the County of Lanark*, Middlesex (1:a uppl 1820)
- Pasinetti, L. L., [1961—62], "Rate of Profit and Income Distribution in Relation to the Rate of Economic Growth", *Review of Economic Studies*, vol. 29, sid 267—79
- [1974], *Growth and Income Distribution*, Cambridge
- Ricardo, D., [1971], *Principles of Political Economy and Taxation*, Middlesex (1:a uppl. 1817)
- Sraffa, P., [1960], *Production of Commodities by Means of Commodities*, Cambridge